

Превазилажење дефицита производње пољопривредно-прехранбених производа за исхрану Војске на територији Црне Горе

УДК: 355.657.1 : 338.43] (497.16)

Др Бранко Тешановић, пуковник
Зоран Ковачевић, потпуковник

Превазилажење дефицита који се јавља услед немогућности довољне производње, а који је изражен услед разноликости исхране припадника Војске, предвиђен је Планом исхране у ВСЦГ. Успешно решавање проблема захтева обезбеђење различитих врста производа из других подручја који их могу обезбедити властитом производњом. С обзиром на то да је ВСЦГ заједничка институција две републике чланице државне заједнице, очигледно је да се дефицит производње у једној републици обезбеди набавком из друге републике.

Кључне речи: *прехранбени производи, дефицит, биланс, исхрана Војске, становништво.*

Увод

Република Србија је површином и бројем становника много већа, па је стога, услед климатских и географских карактеристика њеног подручја, реално да се и дефицити појединих врста прехранбених производа могу обезбедити од ове чланице државне заједнице. Рибља конзерва за исхрану припадника целокупне Војске производи се само у Риједи Црнојевића у Црној Гори, док се одређене врсте прехранбених производа не могу производити на целокупном подручју ДЗ СЦГ (пиринач, какао, кафа), те се морају користити робне резерве по основу увоза из других земаља. Наведени подаци су веома значајни за планирање и реализацију исхране припадника Војске на територији Црне Горе јер се у случају прекида снабдевачких веза из Републике Србије ослонац за уредну исхрану у првом периоду може тражити из ратних резерви јединице, а након тога алтернативним изворима снабдевања Војске. При томе, треба тежити да се дефицит у обезбеђењу сведе на најмању могућу меру, или се решава што повољније са економског и безбедносног становишта.

Могућности повећања производње прехранбених производа у Црној Гори

Сагледавајући садашње могућности производње прехранбених производа истичемо: „Црногорска агроиндустрија, са једним бројем нових погона, мање-више успешно се прилагођава условима тржишног привређивања, уз постизање добрих пословних резултата и поштовање стандарда квалитета. Ова индустрија има посебан значај у погледу запошљавања: средином 2003. г. у прерађивачким погонима било је запослено 3.800 сталних и 1.600 повремених радника. Израда стратегије повезивања примарне пољопривреде и прераде је веома везана за развој агробизниса. Она би показала значај црногорске агропривреде за укупан привредни раст земље и служила би као подлога за аграрну економску политику. Без добро програмиране агроиндустрије у тржишној привреди, не може се рачунати са унапређењем примарне пољопривредне производње, као што се без примарне пољопривреде не може програмирати агроиндустрија. У том смислу, држава може предузимати правилне мере заштите како примарне производње, тако и ове младе индустрије, прије свега од нелојалне конкуренције“.¹

Планирање повећања производње прехранбених производа може се остварити уз прихватање компаративних предности Црне Горе у односу на друге земље у окружењу. Да би се то реализовало, најбитније је смањити или потпуно елиминисати одлазак пољопривредног становништва са села, његову сенилизацију, а постојећа сеоска подручја развијати комуналном и другом инфраструктуром. Свакако да је потребно користити искуства из развијених земаља Европе који су такозваном „Политиком руралног развоја“ успели да развој пољопривредне производње доведу на задовољавајући ниво. Овде се мора имати у виду да је програм сачињен за дужи период, који је износио и до 30 година.

Мере за повећање производње прехранбених производа у Црној Гори су:

- коришћење повољних агроклиматских услова за специфичне производње, почев од гајења маслина и цитруса, преко узгоја раног свежег поврћа, а свакако најбитнија је интензивирање развоја сточарства на великим просторствима северног планинског дела Републике;

- очуваност земљишта, воде и ваздуха од загађења, што даје услове за производњу еколошки чистих прехранбених производа и омогућава афирмисање органске пољопривреде;

- постојање значајних неискоришћених површина обрадивог пољопривредног земљишта, као и површина на којима је могуће значајно повећање производње по јединици површине, а да се тиме не угрозе ресурси;

- на основу увида у туристичку тражњу, поготово иностраних туриста, могуће је установити потребе и захтеве из иностранства за специфичне црногорске производе.

¹ „СГ РЗС ЦГ 2003“ (2003 : 49).

То су услови за развој пољопривреде, али потребно их је хипотетички поставити на научне основе. Наиме, уколико једна земља нема апсолутну предност у производњи одређених прехранбених производа, она може остварити компаративну предност у одређеним производима. „Компаративна предност је концепт Рикардове теорије вањске трговине илустрован примером трговине вином и сукном између Енглеске и Португалије; Енглеска за производњу дате количине сукна троши 100 радних дана, а за производњу дате количине вина 120 радних дана, док Португалија за исту количину сукна троши 90 радних дана, а за производњу вина 80 радних дана. Из анализе произилази да Португалија има компаративну предност у производњи оба ова прехранбена производа“.²

На основу реалне анализе могућег повећања производње прехранбених производа намењених исхрани припадника ВСЦГ и смањења зависности од увоза, Божовић процењује да се оно може остварити у производњи производа, приказаних у *табели 1*.

Табела 1

Преглед начина решавања дефицита прехранбених производа у Републици Црној Гори

Назив прехранбеног производа	Јед. мере	Остварени ниво производње	Дефицит производње	* Годишњи прираст у килограмима (по комаду)		Начин решавања дефицита у производњи
				теляд	јунад	
Месо јунеће	тона	8.000	1.400	70	225	Товом и клањем 9.032 јунета уместо телаци
				70	225	
Месо свињско	тона	4.100	4.700	15	80	Производњом 58.750 комада меснатих свиња
				15	80	
Месо пилеће	тона	2.400	2.800	2		Узгојем 1,4 мил. ком. бројлера
Риба свежа морска	тона	2.100	0.200	0,5		Ловом 400.000 ком. рибе
Млеко свеже кравље	1000 лит.	22.300	200	1.114		Повећањем откупа млека
Јаја свежа	1000 ком.	135.000	34.800	105		Повећањем узгоја 303.000 кока носилца

Извор: Прорачун и процена аутора магистарског рада и Статистички годишњак Југославије, стр. 225.

* Напомена: годишњи прираст стоке која се анализира представља производњу меса након клања стоке од укупне бруто-тежине до него-тежине (када се одбију некорисни делови). Теляд је стара до 6 месеци и тешка до 135 kg, а јунад од 6 месеци до 2 године (тешка 490 kg), док су прасад до 4 месеца (тешка 20 kg), а меснате свиње од 4 месеца до 1,5 година (тешке 102 kg).

² Мр Бранислава Божовић (2004 : 85).

Анализирајући податке приказане у *табели 1*, уочавамо да под-
ручје РЦГ пружа могућности да се прехранбени производи произведу
ангажујући расположиве капацитете Републике, уз потпуну елимина-
цију увоза. Поред ових мера, потребно је повећати степен кредитира-
ња пољопривреде разним субвенцијама, највише аграрним буџетом
ради подстицања и одржавања постојеће производње. Садашњи обим
аграрног буџета од 9 милиона € није довољан да реши крупна питања
из аграра и нема инвестициони карактер.

Табела 2

Аграрни буџет и његово учешће у укупном буџету

Година	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
Учешће аграрног у укупном буџету (у %)	2,30	3,03	1,77	1,76	2,08	2,04

Извор: Мр Бранислава Божовић, (2004 : 126)

„Компарирајући структуру аграрног буџета Црне Горе за 2003. го-
дину са другом чланицом ДЗ СЦГ, те осталим земљама у окружењу
уочавамо да у Србији износи 3%, Словенији 4% и у Хрватској 4,2%.
Када се буџет изрази кроз субвенције за издвајање по становнику, ста-
ње је поражавајуће, јер се у Црној Гори издваја 13 €, у Србији 17 €, Ма-
ђарској 70 €, Словенији 130 €, док је на нивоу Европске уније 120 €“.³

Табела 3

Структура аграрног буџета Црне Горе (у %)

Ред. број	НАМЕНА	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
I	СТОЧАРСТВО:	24,1	33,5	41,7	23,0	16,0	16,5
	– премије за млеко	11,7	20,3	13,0	–	–	–
	– развојне премије	6,2	8,8	11,6	10,4	9,2	10,3
	– мере за унапређење сточарства	6,2	4,4	17,1	12,6	6,8	6,2
II	ВЕТЕРИНА	10,2	8,0	7,8	8,8	8,7	9,9
III	ПЧЕЛАРСТВО	0,6	0,8	1,0	2,9	0,6	0,6
IV	РИБАРСТВО	0,5	0,6	0,6	2,2	1,1	1,1
V	ЛОВСТВО	0,4	0,3	1,5	–	–	–
VI	БИЉНА ПРОИЗВОДЊА:	10,2	8,9	13,6	8,4	7,9	9,3
	– регреси	8,4	8,3	6,9	3,1	2,6	3,0
	– развојне и опште мере	1,8	0,6	6,7	5,0	5,3	6,3
VII	ДИСТРИБУТИВНИ ЦЕНТАР	17,7	16,7	5,2	4,2	–	–
VIII	КРЕДИТИРАЊЕ АГРАРА:	22,4	22,6	–	–	–	–
	– краткорочни кредити	10,6	10,1	–	–	–	–
	– дугорочни кредити	11,8	12,5	–	–	–	–
IX	ПРОГРАМ ОПШТЕГ ЗНАЧАЈА	13,9	8,6	28,6	50,4	65,7	62,2
	У К У П Н О	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Извор: Мр Бранислава Божовић, (2004 : 128)

³ Мр Бранислава Божовић (2004 : 127).

Аграрни буџет, као инструмент аграрне политике у Црној Гори, уведен је 1993. године са циљем да се обезбеде наменска и подстицајна средства за субвенционирање и развој пољопривреде. Он је саставни део буџета РЦГ и једини извор средстава за подршку пољопривреде. Подаци приказани у *табели 3* указују на структуру аграрног буџета у Црној Гори, као и на циљеве развоја пољопривредне производње који се желе постићи. Пре свега, потребно је субвенционирати поједине пољопривредне гране, те финансирати програме од општег значаја.

До 2001. године најзначајнија ставка аграрног буџета била је подршка развоја производње млека, да би у 2004. години тежиште било на побољшању тржишне позиције производа црногорске пољопривреде.

Табела 4

Структура увоза пољопривредно-прехрамбених производа у Црној Гори у периоду 2000–2002.

Производ	2000.		2002.		Индекс 2002/2000.
	Увоз (000 \$)	%	Увоз (000 \$)	%	
Свеже месо и прерађевине	19.807	26,4	27.360	22,2	138
Месо говеђе	1.343	1,8	570	0,5	42
Месо свињско	7.208	9,6	15.780	12,8	219
Месо пилеће	3.251	4,3	5.008	4,1	154
Прерађевине (кобасице, саламе и др.)	5.008	10,7	6.002	4,9	75
Млеко и прерађевине	5.239	7,0	6.556	5,3	125
Слатко млеко	1.512	2,0	806	0,7	53
Павлака	337	0,3	274	0,3	81
Јогурт	551	0,7	851	0,7	96
Сир	3.176	4,2	4.899	4,0	133
Маслац	463	0,4	478	0,4	103
Сладолед	530	0,6	735	0,7	139
Свежа и сува риба и морски плодови	3.140	3,2	4.095	3,7	130
Пшеница	1.228	1,3	952	0,9	77
Брашно и пиринач	2.294	2,5	518	0,5	22
Тестенине, слад, гриз, тост	2.121	2,2	1.937	1,8	91
Кондиторски производи	1.760	1,8	3.010	2,7	171
Свеже, смрзнуто и конзервирано поврће	4.173	4,3	4.613	4,2	110
Банане	8.947	9,2	14.959	13,7	167
Воће и прерађевине	1.943	2,0	2.510	2,3	129
Сокови	7.390	7,6	9.575	8,7	129
Шећер	11.333	11,7	11.114	10,2	98
Чоколада и жвакаће гуме	2.294	2,4	2.051	1,9	89
Кафа	1.098	1,2	2.233	2,0	203
Какао за прехрамбену индустрију	5.216	5,4	5.655	5,2	108
Зачини и чајеви	228	0,2	210	0,2	92
Сточна храна	1.559	1,6	1.135	1,0	73
Минерална и газирана вода	1.318	1,4	2.464	2,2	18
Остали производи за људску исхрану	6.620	6,8	7.390	6,8	111
У К У П Н О	96.924	100	109.322	100	113

Извор: Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде у Влади РЦГ (анализа) (2003 : 9).

Увоз прехранбених производа треба да надомести дефицит који се јавља између производње и потреба домаћег тржишта. Основни проблем привреде Црне Горе јесте што се увозе производи за које постоје могућности довољне производње, ангажујући постојеће производне капацитете, чиме би се, уз одређене инвестиционе захвате, већи део увезених производа произвео у Црној Гори уз могућности извоза.

Структура укупног увоза пољопривредно-прехранбених производа у Црној Гори може се сагледати на основу података који су приказани у *табели 4*.

Познавањем специфичности и разноврсности војничког obroка, уочавамо које производе Црна Гора треба да увози да би се успешно реализовала исхрана припадника Војске на њеној територији.

Ради смањења зависности од увоза и повећања пољопривредне производње, потребно је побољшати и саветодавну службу, вршити едукацију са особама које се желе бавити овом врстом производње, те омогућити већу заштиту биљака и животиња. Такође, и ветеринарску службу потребно је стручно и кадровски ојачати ради превентивно-ветеринарске заштите на селу.

Дакле, циљ је да се повећа производња прехранбених производа у Црној Гори, како би се повећала аутономност у организацији и реализацији исхране припадника Војске.

Претпоставка је да се повећање производње прехранбених производа може постићи и враћањем војних економија у састав јединица где су оне биле пре, јер се тиме постиже већа аутономност и боља снабдевеност припадника Војске. Ова чињеница не би требало да буде доведена у питање, јер су економске анализе указале на то да су војне економије рентабилне и исплативе, а значај који би се њиховим коришћењем остваривао био би изузетно велики у садашњем тренутку.

Покривање дефицита недостајућих прехранбених производа је дугогодишња традиција, те можемо сматрати да ће и убудуће регионална дистрибуција снабдевача Црне Горе остати приближна садашњој. Посматрано према удаљености региона и суфициту производа којим региони снабдевачи допуњују дефицит у Црној Гори процењује се да су прометне и друге трговачке организације које се баве набавком пољопривредно-прехранбених производа (сировина и финалних производа) налазиле снабдеваче у регионима који територијално најповољније леже у односу на Црну Гору као потрошачки регион. О томе сведоче и подаци да централна Србија има велико учешће као снабдевачки регион, док је учешће Војводине смањено. Из ових разлога, потпуно је одсуство снабдевача из Р. Македоније која има јефтине производе, али би они због удаљености били знатно скупљи.

Ови се односи у будућем периоду могу кориговати развојем производње, али и изналагањем бољих трајних решења и сарадње у снабдевању Црне Горе.

Снабдевање пољопривредно-прехранбеним производима са територије Републике Србије

На основу биланса потрошње и производње основних пољопривредно-прехранбених производа, евидентна је њихова дефицитарност на целом подручју Црне Горе, што се надокнађује из других подручја државне заједнице. Мањим делом увоз РЦГ је заступљен из осталих држава у окружењу, а највише из Републике Српске.

Имајући то у виду, као и значајан утицај туристичке привреде на укупне потребе прехранбених производа, може се разумети зашто је целокупни увоз РЦГ окренут ка Републици Србији.

„Структурно посматрано Црна Гора има значајну увозну зависност код четири групе прехранбених производа:

прву групу чине ткрз. некомпетитивни производи, тј. они који не припадају производњи црногорског климата, а то су тропско воће – банане, цитруси, кафа, што износи око 13,7% вредности укупног увоза пољопривредно прехранбених производа. Има случајева да се ови производи увозе ради продаје другим тржиштима ван Црне Горе,

другу групу чини увоз свежег меса и прерађевина од меса, што је неоправдано високо с обзиром на домаће потенцијале и капацитете ове гране. На свеже месо и месне прерађевине отпада 27,3%,

трећу групу чине робни сектор прехранбених производа, шећер, сокови, чоколада, слад, гриз и др. Ова група учествује највише у структури увоза и то са преко 50%,

четврту групу чине млеко, сир и друге млечне прерађевине, на чега отпада отприлике 8% увоза“.⁴

Из Републике Србије увози се друга, већим делом трећа и у потпуности четврта група дефицитарних производа.

У 2004. години за потребе припадника Војске у Црној Гори на нивоу ГШ ВСЦГ и Министарства одбране ДЗ СЦГ закључени су уговори за обезбеђење и испоруку прехранбених производа из Републике Србије. Они се односе на следеће врсте:

1. За уље јестиво АД „Дијамант“ Зрењанин,
2. За мармелладу воћну „Милодух“ Крагујевац,
3. За свеже месо свих врста и сувомеснате производе у 2004. г. ДД „Агрожив“ Панчево.

Напомена: У 2005. години испорука свежег меса врши се из АД „Јухор“ Јагодина.

4. За рибу замрзнуту „Астатrade“ Београд.
5. За месне конзерве (месни нарезак, јетрену паштету) „Неопланта“ Нови Сад.

⁴ Мр Бранислава Божовић, *Уравнотежење биланса производње и потрошње хране у Црној Гори*, Подгорица, 2004.

6. За буреке и пите са сиром „Браћа Годоровић“ Ваљево.
Напомена: пријашњу испоруку вршило је предузеће „Житопродукт“ Зрењанин.
 7. За сокове воћне „Дугафрут“ Крушевац.
 8. За млеко свеже, сиреве и млечне производе
„ПКБ Имлек“ Београд.
 9. За јаја свежа ВУ „Моровић“ Карађорђево.
 10. За разне врсте кекса и колача „Ростер“ Београд.
- Ово су најзначајнија предузећа из Републике Србије која испоручују прехранбене производе за потребе Војске у Црној Гори.

Свакако да Војска склапа уговор са разним произвођачима који понуде најповољније услове за период од годину дана. При томе је потребно имати у виду да се предузећа која испуне све уговором закључене обавезе, а уколико искажу заинтересованост за даљу сарадњу, узимају у приоритет као дугогодишњи партнери и са њима се уговори и не прекидају већ се сваке године настављају и продужују (нпр. „ПКБ Имлек“ Београд).

Алтернативни програми производње прехранбених производа

Алтернативни програми производње прехранбених производа треба да обезбеде континуирано и уредно снабдевање тржишта, те да се у сваком тренутку пласирају тамо где дође до њихове несташице. Међутим, производња има потребу за обогаћивањем и применом асортимана који се не могу у сваком региону обезбедити властитом производњом услед климатских, земљишних и других разлика.

У алтернативне програме производње прехранбених производа укључујемо: производњу меда и производа од меда, производњу свих врста печурки које су погодне за људску исхрану, производњу плодова мора – шкољкарство, убирање самоникле флоре и шумске фауне намењене људској исхрани, производња чаја, дувана и др. Сваки од њих има своје место и значај у исхрани припадника Војске и грађанства, а њихово коришћење, углавном, зависи од традиција и навика за њихову примену.

Алтернативна производња прехранбених производа у Црној Гори има две функције:

1. функцију производње хране: пчеларство, приватни рибњаци, узгој кунџа, и
2. функцију задржавања становништва на селу, уз развој сеоског туризма и кућних радиности. Граде се и мини хидроцентралне на планинским подручјима богатим речним токовима, где није спроведена градска електрична мрежа.

Основ алтернативних начина производње прехранбених производа чине више врста производа.

Пчеларство и производња меда и производа од меда (полен, млеч, мед са саћем и др.) имају своје оправдање, јер су веома здрава и енергетски јака храна, која има своју велику примену у исхрани Војске. Војнички организам у фази интензивног раста и физичког развоја има велике енергетске потребе, а мед је енергетски изузетно јака храна (100 g = 322 kcal или 1.372 kJ). „На подручју Црне Горе може се производити еколошки здрави мед, а количина произведеног меда је у 2002. години око 374 тоне, што је у односу на 1991. годину готово удвостручена количина“.⁵

Печурке које успевају на подручју Црне Горе, у готово свим шумским брдовитим и планинским пределима који су богати падавинама углавном су јестиве, иако их не могу слободно брати они који их не познају јер има и веома отровних и по људски живот опасних врста (разне врсте пупавки). Најпознатије јестиве печурке које успевају на подручју Црне Горе су: вргањ, лисичарка, шампињони и др. Има покушаја да се на вештачки начин, у тунелима и затвореним рударским окнима покушају производити одређене врсте печурки. Најпознатија места где се ангажовањем приватних лица производе печурке су у околини Никшића, Мојковца и Херцег Новог. Услов за успешну производњу је, пре свега кисело земљиште изузетно богато влагом.

Производња плодова мора има велики низ погодности, јер је црногорско море чисто, средње тоpline и салинитета, што му даје низ могућности за експлоатацију и за производњу морских производа: шкољки и других плодова мора. Дагње, мушље и прстаџи само су неке од врста шкољки које се успешно ваде из мора на овом подручју, а има изузетних могућности и за вештачку производњу, поготово на подручју целе Боке Которске (код Мориња, Рисна, Котора, Тивта). Иако је циклус за природну репродукцију шкољки доста кратак и могу се годишње извући 1 до 2 приноса, овај вид производње није развијен и на осталим подручјима, што услед отворености мора, што услед великог рада око узгоја шкољки.

Самоникла флора и шумска фауна у исхрани припадника Војске највише долази до изражаја у теренским условима, када се јединице нађу одвојене од базе снабдевања и у вежбама преживљавања и исхране у природи. У исхрани грађанства, углавном, ову врсту користе поједина домаћинства на целом подручју Црне Горе, јер је лов готово на целом подручју Републике развијен, а развија се и ловни туризам. У исхрани се највише користи дивљач: шумски зечеви, дивље свиње и фазани, а има случајева да се на северу лове и срдњаћи, чиме се асортиман примене ове врсте меса заокружује. Поред печурки, у исхрани се најчешће користе дивљи кестен који успева на киселим зе-

⁵ Исто, (2004 : 43).

мљиштима на целом подручју Црне Горе, као и неке врсте зачинских биљака које служе за обогаћивање укуса спремљене хране или за производњу разних освежавајућих напитака (шипурак, коприва, нана, липа, зова и слез). Прерада лековитог биља у изграђеним капацитетима („Експорт биље“ – Рисан, „Бар биље“ – Бар и „Агробисерница“ Рожаје), више је година у кризи, а једини активни прерађивач лековитог биља је „Екофлора“ из Даниловграда који своје производе извози и на страна тржишта.

Производња дувана има традицију у Црној Гори и сагледава се као просперитетна грана прерађивачког сегмента у оквиру агробизниса. Производња цигарета („Ловћен и Поинт“) одвија се у Дуванском комбинату – Подгорица, капацитета 4.000 тона годишње, али услед утицаја сиве економије и нелегалног увоза цигарета у 2002. години произведено је свега 1.141 тона цигарета, што заједно са ферментисаним дуваном, који се такође производи, износи око 18,4% вредности агроиндустрије. Значај дуванске индустрије са аспекта потреба коришћења за припаднике Војске значајан је са становишта припадања цигарета по нормативу припадања у рату.

Осим резервних извора, свакако треба напоменути проширење производних капацитета сеоских газдинстава које могу одређеним улагањима у постојеће асортимане проширити или усвојити производњу нових врста прехранбених производа.

Ради тога, Влада РЦГ, преко надлежних министарстава, а највише преко Министарства за пољопривреду, шумарство и водопривреду, тежи разним програмима.

Програм „Млади фармери“ има за циљ очување и подмлађивање села финансијском накнадом брачним паровима који живе на селу и баве се пољопривредном производњом као основним занимањем.⁶

Такође, приоритети су били и да се изградњом сеоске инфраструктуре реализује један од најважнијих у 2004. години, а који се односи на развој пољопривреде и села. То се, пре свега, односи на изградњу сеоских водовода, пробијање, насипање и чишћење путева према селима у брдским крајевима и зидање бистјерни у безводним крајевима.

Разне врсте тропског воћа (лимон, банане, ананас, авокадо), кафа, какао, пиринач, одређене врсте морске рибе су производи који се обезбеђују увозом ради задовољења потреба тржишта. Међутим, с обзиром на то да се за обезбеђење ових производа издвајају велика новчана средства, можда ће се у наредном периоду тежити измени структуре и навика у исхрани ради уштеда и оријентације ка коришћењу домаћих производа. То је, свакако, значајан моменат, а његовом реализацијом остварила би се велика корист, пре свега у интензивирању развоја домаће производње одређених асортимана пољопривредно-прехранбених производа, што би свакако било од изузетног значаја за планирање и реализацију исхране у Војсци.

⁶ Мр Милутин Симовић, *Конференција за штампу*, (2004 : 4).

Алтернативни извори снабдевања прехранбеним производима, ради употпуњавања асортимана и разноврсности треба да, поред пољопривредне производње, прераде сировина и увоза, дођу до потпуног изражаја у ванредним ситуацијама.

Закључак

Дефицит у производњи прехранбених производа на територији Црне Горе потребно је надоместити ради уредног снабдевања грађана и припадника Војске недостајућим производима.

То се решава на два начина:

– повећањем властите производње, што се постиже бољим искоришћавањем постојећих капацитета, као и пуштањем у функцију оних који су услед разних фактора ван употребе. Црногорска агроиндустрија се успешно прилагођавала условима тржишног привређивања, а у погледу запошљавања она је у 2003. години имала 3.800 стално и 1.600 привремено запослених радника. Без добро програмиране агроиндустрије у тржишној привреди не може се рачунати на повећање примарне пољопривредне производње;

– обезбеђењем из увоза.

Превазилажење дефицита повећањем властите производње потребно је ради стимулисања производње, повећањем запослења радника, те потпуним елиминисањем увоза и одливом девизних резерви. На тај начин остварио би се неопходан асортиман који је потребан ради разноликости исхране припадника ВСЦГ, како је предвиђено планом исхране. Повећање производње може се реализовати, углавном, у намирницама анималног порекла (месо, риба, млеко и свежа јаја) и то товом телади и прасади која су предвиђена за клање и уместо њих клањем јунади и месних свиња.

За успешно решење наведеног проблема потребно је обезбедити различите врсте производа из подручја где се они производе, при чему треба тежити да се дефицит сведе на најмању могућу меру. Наравно да је најважније узети у обзир економски и безбедносни фактор, како би све то било рентабилно, уз остварене максималне уштеде. При томе, не сме се нити једног момента довести у питање живот и здравље припадника Војске.

Посматрајући структуру прехранбених производа, Црна Гора има увозну зависност за четири групе производа:

– некомпетитивни производи, односно они који се не могу производити на територији СЦГ (кафа, какао, банане, цитруси, пиринач и др.);

– свеже месо и прерађевине од меса, за што нема оправдања, јер могућности производње омогућавају Црној Гори да чак и извози ову врсту производа,

– шећер, чоколада, слад, гриз, и

– млеко и млечне прерађевине.

С обзиром на то да је ВССГ заједничка институција две републике чланице, очигледно је да ће се приоритет у набавци недостајућих прехранбених производа вршити пре свега из Србије, која је површином и бројем становника много већа, те је услед климатских и географских карактеристика реално очекивати да ће се већи део асортимана овде и производити. Из наведеног разлога, са подручја Србије увозе се друга и четврта група производа, а већим делом и трећа.

Међутим, потребно је имати у виду да је поједине врсте прехранбених производа могуће надоместити алтернативном производњом, која има за циљ повећање садашњег нивоа производње, као и да се поједини производи замене другим чиме би се смањила потреба за њиховим обезбеђењем из увоза.

Алтернативна производња у Црној Гори може се свести на две функције: производњу хране (пчеларство, приватни рибњаци, узгој кунића) и задржавање становништва на селу.

Све наведено, са циљем повећања производње прехранбених производа већим коришћењем властитих капацитета, увозом или алтернативним начином производње, има задатак да се садашњи дефицит потребе – тражње и могућности задовољења сведе на најмањи могући ниво, чиме би се остварио изузетно повољан економски ефекат.

Литература:

1. Божовић Бранислава, Закић Зорка: *Уравнотежење биланса производње и потрошње хране у Црној Гори*, Подгорица 2004.
2. Калезић Жарко: *Структурне промене на селу у Црној Гори као резултат привредног развоја*, докторска дисертација, Београд 1975.
3. Тешановић Бранко: *Економски аспекти развоја исхране становништва и Војске Југославије у рату*, докторска дисертација, Београд 2002.
4. Ђерковић Зоран: *Стратегија развоја пољопривреде у функцији регионалног привредног развоја*, Институт за економику пољопривреде, Београд 1992.
5. Шеварлић Миладин: *Учешће аграра у друштвеном производу Црне Горе и државне заједнице Србија и Црна Гора*, Анализа, Београд 2004.
6. Статистички годишњак РЗС ЦГ, Подгорица, 2003.
7. Симовић Милутин (министар пољопривреде, шумарства и водопривреде у Влади Црне Горе): *Основи политике подстицаја и заштите производње хране у Црној Гори*, Подгорица, март, 2003.
8. Симовић Милутин (министар пољопривреде, шумарства и водопривреде у Влади Црне Горе): „Пољопривреда, шумарство и водопривреда у 2004. години“, Конференција за штампу, Подгорица, децембар, 2004.
9. Институт за стратегијске студије и прогнозе Подгорица, часопис „МОНЕТ“ Подгорица 2001, 2002, 2003 и 2004. године.
10. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде у Влади РЦГ, *Основне карактеристике пољопривредне производње у Црној Гори*, Анализа за 2004. годину.